

Айзеншток Ієремія Якович – український і російський літературознавець, критик, бібліограф, педагог, перекладач. Народився в місті Єлисаветграді (нині Кропивницький) 4 березня 1900 р. у родині аптекаря. З його спогадів відомо, що середню освіту він здобув у реальному училищі, яке закінчив у 1916 році. Вступив, у шістнадцятирічному віці, до Харківського університету. Своє навчання тут він починає на юридичному факультеті, однак, провчившись рік, переходить на історико-філологічний. Йому, безумовно, поталанило на університетських викладачів. Серед них були вчені: філолог, фольклорист, етнограф М. Сумцов, історик Д. Багалій і молодий тоді ще професор О. Білецький. Значну кількість своїх робіт Айзеншток присвятив творчості українських літераторів, які слідом за Котляревським створювали нову українську літературу.

Але головним напрямом творчих пошуків І. Айзенштока, з перших же кроків в літературознавстві, стало вивчення життя і творчості Т. Г. Шевченка. Ще в 1922 році він виступає зі статтями, в яких піднімає питання про необхідність нового більш глибокого і всебічного підходу до вивчення його ролі і значення для української та світової культури. Ці статті незабаром були випущені у вигляді окремої брошури під назвою «Шевченкознавство – сучасна проблема». У 1924 році Айзеншток був включений до складу оргкомітету зі створення Інституту Тараса Шевченка. Інститут почав свою роботу в 1926 році, а Айзеншток став його першим вченим секретарем.

Виходять з друку статті, що позначили генеральний напрямок в його Шевченкіані. Ієремії Яковичу належить і перша публікація «Щоденника» Т. Шевченка, який побачив світ під назвою «Щоденник» в 1925 році. Фундаментальну роботу проводить він у ті роки по складанню коментарів до дванадцятитомного зібрання творів Т. Шевченка (1925-1931 рр.). У 1931 році, коли проводилося так зване зміцнення керівного складу Інституту Т. Шевченка партійними кадрами, безпартійного Айзенштока звільнили з посади вченого секретаря.

Айзеншток кілька років пропрацював в республіканських видавництвах. У 1934 році Ієремія Якович назавжди покидає рідну Україну і переїжджає до Ленінграда. Переїхавши до Ленінграду, Айзеншток продовжує своє дослідження Шевченка. І незабаром в «Литературном наследстве» з'являються його публікації: «Невидані листи Т. Шевченка», «Доля літературної спадщини Шевченка» та ряд інших. Все більше і більше заглиблюючись у творчу лабораторію великого поета, Айзеншток простежує історію створення його творів, використання фольклорного та історичного матеріалу, особливості побудови сюжету, роль автобіографічного

елемента в його творчості, характер та обсяг читацьких інтересів Шевченка. Результатом такого аналізу стала монографія «Як працював Шевченко», яка вийшла в Києві в 1940 році. Дослідник спростував поширену думку про нібито малу освіченість Шевченка, стихійність його таланту, мінімальний вплив культурно-літературного середовища на його поезію.

У сферу творчих інтересів Айзенштока входить також дослідження зв'язків Т. Шевченка з російськими письменниками та іншими діячами російської культури. Це знаходить відображення в його статтях «Тургенєв і Шевченко» у журналі «Червоний шлях», «Т. Шевченко і К. Брюллов» в журналі «Образотворче мистецтво». Поява цих статей в українських журналах свідчить про безперервне співробітництво Айзенштока з українськими виданнями. Завдячуючи І. Айзенштоку в Україну повернуто унікальні речі Т.Г. Шевченка: лист до Г. Квітки-Основ'яненка, датований 8 грудня 1841 р., 5 художніх полотен Кобзаря, 2 листи до О. Маркевича (1857, 1860), автограф поеми «Мар'яна-черниця», 80 малюнків з серії «Блудний син», 46 шкіців, 9 автопортретів, 12 акварелей періоду заслання 1849–1957 рр., портрети Айри Олдріджа, М. Щепкіна. Не дивлячись на те, що Ієремія Якович жив і працював в Ленінграді, він постійно бере участь в наукових конференціях з шевченкознавства і заходах, пов'язаних з шевченківськими датами. З перших же днів Другої світової війни Айзеншток йде в ополчення, бере участь в обороні блокадного Ленінграда. Потім він – політпрацівник і військовий перекладач. Його фронтові дороги пролягли до берегів Дунаю. За участь у бойових діях Айзенштока було нагороджено орденами і медалями. А потім – повернення до улюбленої роботи в тиші бібліотек та архівів. Втім, і сам Айзеншток за багато років зібрав власну величезну бібліотеку. Після його смерті Академія наук придбала більшу частину цієї колосальної колекції книг. Лише в Наукову бібліотеку України ім. В. Вернадського було передано понад двадцять однієї тисячі найменувань. Тут роботи з літературознавства, філософії, історії, педагогіки, політики, питань релігії, музики, живопису, різні енциклопедії, довідники, словники тощо. В останні роки життя Айзеншток знову не раз звертається до своєї Шевченкіани. Він готує до видання російською мовою чотиритомне зібрання творів Т.Г. Шевченка, робить до нього ґрунтовні коментарі. Ієремія Якович став ініціатором та співавтором першого в світі персонального енциклопедичного видання «Шевченківський словник», який було відзначено Державною премією УРСР ім. Т.Г. Шевченка. Але, як не дивно, чомусь Айзенштока серед лауреатів не виявилось.

Ієремія Якович Айзеншток помер 7 червня 1980 року на 81-му році життя.

Архів ученого зберігається у відділі рукописів Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАНУ, бібліотека – у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Дізнатися більше:

Праці автора

Айзеншток, І. Тургенєв і Шевченко [Електронна копія] / І. Айзеншток // Червоний шлях. — 1926. — № 2. — С. 139-148. — Режим доступу: <http://elib.nlu.org.ua/view.html?&id=3268>.

Айзеншток, І. Шевченко і К. П. Брюлов [Електронна копія] / І. Айзеншток // Образотворче мистецтво. — 1939. — № 2-3. — С. 29-36. — Режим доступу: <http://elib.nlu.org.ua/view.html?&id=7031>.

Айзеншток, Ієремія Якович. Як працював Шевченко [Електронна копія] / І. Айзеншток. — Електрон. текст. дані (1 файл : 167 Мб). — Київ : Радян. письм., 1940 (Київ: НБУ ім. Ярослава Мудрого, 2017). — Бібліогр. в підрядк. прим. — Режим доступу: <http://elib.nlu.org.ua/view.html?&id=3127>.

Про автора

Книги

Айзеншток Ієремія Якович // Мистецтво України: біогр. довід. — К., 1997. — С. 11;

Айзеншток Ієремія Якович // Шевченк. слов.: у 2 т. — К., 1976. — Т. 1. — С. 26–27;

Бородін В. С. Айзеншток Ієремія Якович // Енциклопедія Сучасної України. — К., 2001. — Т. 1. — С. 234;

Бородін В. С. Айзеншток Ієремія Якович // Українська літературна енциклопедія. — К., 1988. — Т. 1. — С. 30–31;

Публікації

Кирилюк Є., Павлюк М. Любов і неспокій ученого. До 80-річчя з дня народження. І. Я. Айзенштока / Є. Кирилюк, М. Павлюк // Літ. Україна. — 1980. — 11 берез.;

Кирилюк Є. П. Сімдесятиліття Ієремії Айзенштока / Є. П. Кирилюк // Рад. літературознавство. — 1970. — № 6. — С. 92–93;

Сарана Ф. К. Пам'яті товариша [І. Айзенштока] / Ф. К. Сарана // Літ. України. — 1980. — 13 черв. ;

Шевченко, Сергій. Один із фундаторів радянського шевченкознавства / Сергій Шевченко // Народне слово. — 2015. — 1 січня. — С. 8: портр.